

TANÍTÓKÉPZÉS BARANYÁBAN A 20. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

MEMOIRS OF TEACHERS AND STUDENTS IN FIUME

TAKÁCS ZSUZSANNA MÁRIA egyetemi tanársegéd

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet,
Nevelés- és Művelődéstörténeti Tanszék

Abstract

The existence of the teacher training in Pécs could be proven already in the year following the issue of the Ratio Educationis Ist and continually after that, but the teacher training institution was founded only after appointing Baron Ignác Szepesy as bishop. He created the Episcopal Teacher Training Institution in 1831, and this existed until 1947. The female teacher training was developed in 1895 in the framework of the school complex of the Notre Dame Female Canon Order invited to Pécs by Bishop János Scitovszky and it also closed its doors after the World War II. Students of both institutions arrived mainly from Somogy and Tolna counties, beside Baranya, thus they became the determining schools of South-Transdanubia, but students from all parts of the country could be found in the institutions. This study sets the creation of these institutions and their functioning into focus, primarily examining the social composition of students and the agglomeration areas of the institutions at the beginning of the 20th century.

„A tanár útítárrsá válik egy egész életre. Évtizedek múlva is ott áll a tőle már rég elszakadt tanítvány háta mögött és erkölcsileg osztozik annak sikereiben, balsikereiben egyaránt.”
(Berde Károly)

A tanulmányt bevezető mottóval a tanítói pálya nehéz, de mégis sokak által vállalt hivatásának azon elemeire hívnám fel a figyelmet, melyek a 19. század tanítóképzőiben végzők számára és a mai tanítójelölteknek is útmutatóul szolgált és szolgálhat a jövőben. Berde Károly bőrgyógyász professzor, egyetemi tanár gondolata az, mely az által, hogy életre szóló útítárrsként aposztrofálja a tanárokat, egyben a legsúlyosabb terhet is vállukra rakja, hisz tanítványaik egész életében meghatározóvá válhat egy-egy tanár személyisége, munkássága. A pécsi tanítóképző intézetek létrejötté és az itt végzett tanítók, tanítónők mindannyian meghatározó szerepet töltek be nemcsak tanítványaik, hanem azon települések életében is, ahova képesítésük után kerültek. Útítársai lettek évtizedekre az adott közösségnek, így az intézmény, amelyben tanultak szintén meghatározó szerephez jutott. Tanulmányomban a tanítóképző intézetek létrejöttét, fejlődését kívánom bemutatni, valamint azok vonzáskörzetét, diákjainak társadalmi összetételét.

A Pécsi Püspöki Tanítóképző

A pécsi tanítóképzés léte már az I. Ratio Educationis kibocsátását követő évben és azután folyamatosan bizonyítható, de tanítóképző intézet alapítására csak báró Szepesy Ignác püspöki kinevezését követően került sor, aki a Lyceum-Alapítvány keretében 1831-

ben hozta létre a pécsi Püspöki Tanítóképző Intézetet, mely 1947-ig állt fenn, ahova Baranyán kívül Somogyból és Tolna megyéből is érkeztek nagyobb számban a diákok.

A pécsi tanítóképzés történetére vonatkozó legkorábbi információkat Döbrössy Alajosnak, a püspöki tanítóképző intézet igazgatójának (1885–1906 között volt igazgató) köszönhetjük, aki szerint a pécsi „*egyike a legrégebbi ilyenmü intézeteknek Magyarországon*”, mivel az I. Ratio Educationis (1777) rendeleteinek kiadásáig „*legtöbbynire az lett tanítónak, a ki véletlenül hozzájutott, vagy pedig egyéb lenni nem tudott*” – olvashatjuk írásában.¹ Schwartner Márton 1798-ban írt *Statistik des Königreichs Ungarn* című írásában Pécsét is említi a tíz város (Pozsony, Buda, Körmöc, Kassa, Nagyvárad, Nagykároly, Temesvár, Győr és Zágráb) között, amelyben az ország öt tanügyi központra való felosztása után normaiskola állított fel, ahol a tanítói képzést adó tanfolyam általában három vagy hat hónapig tartott és május 1-jén kezdődött.² Az iskola létének bizonyítéka a különböző iratokon, bizonyítványokon fennmaradt pecsét és annak körirata, melyről Döbrössy a 19. század végén azt írta, hogy még akkor is az volt használatban Pécs szabad királyi város elemi népiskoláiban.³ A pecsét körirata „*Sigillum primariae nationalis scholae regiae Quinque-Ecclesiensis, 1778*”, közepén koronás címerrel, melynek egyik oldalán szárnyas angyal, a másikon borostyán- vagy szőlőleveles ág található, a címerben pedig egy ülő papi alak, aki kezében keresztet tart.⁴ A tanítóképzésnek ez a módja egészen az 1828-as tanévig tartott, amikor is a ciszterci rend vette át a vizsgáztatás jogát Pécsen és ezzel már csak magánvizsgák letételére nyílt lehetőség a városban.

A pécsi tanítóképzés történetében báró Szepessy Ignác 1828-ban pécsi püspökké történő kinevezése után kezdődött az igazi fellendülés, aki ahogy megérkezett a Mecsek lábánál fekvő városba, rögtön egy bölcsészeti tanfolyam engedélyezését kezdeményezte a Kancelláriánál, amelyet hamarosan meg is kapott, így hozzákezdhetett annak felépítéséhez.⁵ A püspök Eger mellett, Noszvajon született, így családi kötődései miatt is hatott rá Pyrker László érsek alapította tanítóképző,⁶ mely mintául szolgálhatott számára, ahogy Borsy károly írásában olvashatjuk.⁷ Szepesy a papnevelő intézeten belül indította el az 1828–1829-es tanévben a kétéves bölcsészeti tanfolyamot, majd ezek után létrehozta alapítványát a jogi fakultás létesítésére.⁸ A Joglyceum-Alapítvány 1831-es létrejöttével nyílt lehetőség a tanítóképző intézet felállítására, melyet V. Ferdinánd király 1835. augusztus 27-én hagyott jóvá.⁹ Ebből adódik, hogy az intézménynek nincs alapító oklevele, hiteles tudósítást Peitler Antal, Szepesy titkárának a püspökről írt életrajában olvasható: „*Szinte a' népnevelés' tökélyesülésére alkotott ugynevezett praeparandiát vagyis oskolamestereket képző intézetet a 'Lyceum' épületében, bőkezűen fizetvén évenként a' benne fárado 4, professort sajtájából. Megalapítani örök időkre e' leghasznosabb intézetet vala szándéka...*”¹⁰

A képzés ideje kezdetben öt hónapig tartott és virágvasárnapjától (a húsvét előtti vasárnap) szeptember végéig tartott, de 1837-ben Szepesy körlevélben tudatta, hogy a tanfolyam minden év május első napján kezdődik, majd 1841-ben két évfolyamúvá vált, melyek egyenként öt-öt hónapig tartottak.¹¹ Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc az intézet növendékeit is a harctérre csábította, így az intézet kiürült és megszűnt az oktatás. 1851 és 1856 között csak tanképesítő vizsgálatokat lehetett tenni dr. Gerschner János cs. kir. iskolatanácsos elnöklésével magyar és német, vagy csak német nyelven, majd 1856-ban nyitotta meg újra kapuit az intézet Girk György püspök támogatásával.¹² A fejlődés innentől kezdve töretlen és az 1889–1890-es tanévre kialakult a négyéves képzési forma, melynek tantervéhez az 1882-es országos tanterv szolgált alapul és így az 1918-ig tartó időszakot ez a képzési rendszer határozta meg.¹³

A Notre Dame – a leánynevelés pécsi fellegvára

*„Nemini nocere, prodesse omnibus/ Senkinek sem ártani, mindenkinek használni”
(a rend jelmondata)*

A Notre Dame, vagyis a Miasszonyunk Női Kanonokrendet, melyet az Ágostonos Kanonisszák rendjének is neveznek, latinul a Congregatio a Domina Nostra Canonissarum Regularium Ordinis Sancti Augustini 1597-ben hozta létre Fourier Szent Péter a franciaországi Mattaincourt-ban Boldog Alice Le Clerc segítségével, aki a rend első főnöknője lett.¹⁴ A Miasszonyunk Női Kanonokrend nagyon gyorsan terjeszkedett Európában, az 1732-ben Regensburgban alapított zárda volt a nyolcvanadik intézetük, mely az első magyarországi rendház anyaháza is lett.¹⁵ Pécsen 1851-ben, Scitovszky János püspök, a későbbi esztergomi érsek hívására telepedtek meg és alapítottak a zárda mellett leányiskolát az Ágostonos Kanonisszák, akik az elkövetkező évtizedekben Pécs egyik legjelentősebb oktatási intézményrendszerét hozták létre. Ebben az időben nem volt a megyében megfelelő leánynevelő intézet és Scitovszky sokáig tanulmányozta az alapítást megelőzően a rend pozsonyi szervezetét és intézményeit, melynek következtében, hosszas tárgyalásokat követően az ottani zárda tíz apáca, két világi nővér mellett két újoncot és két jelöltet küldött Pécsre a zárda megalapítására.¹⁶ Az ezt követő fél évszázadban a rend pécsi zárdája és annak iskolái folyamatosan fejlődtek és alakult ki a századfordulóra az intézet, amelyet Rajczi Péter találóan nevezett egy valóságos „iskolakombinátnak”.¹⁷ A rend iskoláinak létrejötte, az intézményrendszer végleges, az államosítás előtti formájának kialakulása a 20. század első évtizedeiben nyerte el végleges formáját. A zárda alapításával egy időben kezdte meg működését a külső és a belső elemi iskola, majd 1890-től működött a polgári leányiskola, 1895-től a tanítónőképző intézet.¹⁸

A tanítónőképző intézet létrehozásának gondolata 1895-ben merült fel, mivel „szakképzett, vizsgázott tanerőkkel a zárda gazdagon el van látva, kik a magyar nyelvet írásban és szóban teljesen bírják, hogy a tanítóképző-intézethez szükséges gyakorló-iskola a 4 osztályú külső- és a 6 osztályú belső iskolában rendelkezésre áll, valamint iskolai és szakkönyvtár szintén készen van”, így ez év szeptemberében 24 rendes és 5 magántanulóval megindult a képzés.¹⁹ A leendő tanítónők az akkori kornak megfelelően a polgári iskola négy osztályának, vagy a felső népiskola két osztályának sikeres elvégzése után jelentkeztek a képzőbe 14 és 18 éves koruk között.²⁰

A tanítóképzők diákjainak társadalmi összetétele

A tanulmány ezen fejezete arra próbál meg választ találni, hogy a Pécsi Püspöki Tanítóképző és a Notre Dame rend pécsi tanítónőképzőjének diákjainak létszáma miképpen változott a 19. sz. végétől egészen 1917-ig,²¹ honnan érkeztek az adott intézményekbe, valamint a szülők polgári foglalkozása alapján mely társadalmi rétegből származtak. A diákok létszámát tekintve a képzők hasonló nagyságrendű oktatási intézményei voltak a városnak, ez az első világháború eseményeinek következtében változik, amikor is a tanítóképző diákjainak egy része frontszolgálatra vonult be, ezzel párhuzamosan pedig megnőtt a tanítónőképzőben tanulók száma.

1. táblázat. A diákok létszámnak változása a Pécsi Püspöki Tanítóképzőben és a Notre Dame rend tanítóképzőjében

Table 1. Number of students of the Episcopal and the Notre Dame Order Teacher Training Institutions between 1898–1917

Tanév	Püspöki tanítóképző	Notre Dame tanítónőképzője
1898/1899	86	97
1900/1901	119	103
1909/1910	134	97
1912/1913	105	93
1914/1915	119	121
1916/1917	71	133

Forrás: Az intézmények évente kiadott értesítői²³

A tanítóképző diákjainak származási helyt vizsgálva megállapíthatjuk, hogy pécsi és baranyai születésűek aránya a diákoknak összesen kb. 60%-át jelenti, míg a régió többi megyéjéből (Somogy, Tolna és Zala) származik a diákok közel 20–52%-a. A diákság fennmaradó része viszont lefedi az ország egész területét, hiszen a Pest megyei, illetve budapesti születésűek mellett a más megyével²⁴ jelzett területeknél megjelenik Stájerország, Morvaország és Albánia is egy-egy diák esetében.

2. táblázat. A Pécsi Püspöki Tanítóképző-Intézet diákjainak származási hely szerinti megoszlása (%)

Table 2. Distribution of the students of the Episcopal Teacher Training Institution by their places of origin (%)

Származási hely	1898/ 1899	1900/ 1901	1909/ 1910	1912/ 1913	1914/ 1915	1915/ 1916	1916/ 1917
Pécs			23,13	29,52	26,27	29,54	33,8
Baranya	61,62	58,3	41,79	30,47	32,2	36,36	38
Somogy	11,62	10,83	14,17	14,28	16,1	15,9	11,3
Tolna	13,95	14,16	11,19	15,23	14,4	6,8	9,8
Budapest, Pest m.	2,32	1,6	2,23	2,85	3,38	3,4	2,8
Zala	1,16	3,3	4,47	0,95	0,84		
Más megyék	9,3	11,6	2,98	5,71	6,7	7,95	4,2

Forrás: Az intézmény évente kiadott értesítői²⁵

A Miasszonyunk Női Kanonokrend tanítónőképzőjének értesítőiben szintén hasonló arányokat találunk a növendékek származási helyét illetően, viszont a pécsi és baranyai születésűek aránya átlagban 25 és 14% körül mozgott és a más megyéből származók aránya 50–60% körüli. Azonban a más megyéből származók pontos területe nincs feloldva, ebből adódóan az iskolai értesítők arra vonatkozóan nem szolgálnak támpontul, hogy vajon az ország mely területéről származtak az itt tanulók.

A szülők polgári foglalkozását tekintve megfogalmazhatjuk, hogy a tanítóképzőben a tanítók és hivatalnokok/tisztviselők mellett főleg az iparosok, valamint a földművesek és kisbirtokosok gyermekeit találjuk meg nagyobb arányban a feltárt korszakban. Figyelemre méltó a napszámos szülők gyermekeinek az 1908/1909-es tanévben való nagyobb arányú (15,57%) megjelenése a többi év átlaga (4%) mellett, rajtuk kívül pedig a szolgaként dolgozók gyermekeinek aránya pedig viszonylag stabilan (átlagban 6–7% körül) jelenik meg a képző diákjai között.

3. táblázat. A Miasszonyunk Női Kanonokrend tanítónőképzőjében tanulók származás hely szerinti megoszlása (%)

Table 3. Distribution of the students of the female teacher training institution of the Notre Dame Order by their places of origin (%)

Származási hely	1898/ 1899	1900/ 1901	1903/ 1904	1906/ 1907	1909/ 1910	1914/ 1915	1916/ 1917
Pécs	24,85	30,76	34,16	27,47	18,55	19,83	22,5
Baranya	13,92	14,42	9,16	6,59	16,49	19,83	22,5
Más megye	58,23	54,8	56,6	65,93	61,85	52,89	49,62
Horvát-Szlavón ország					3,1	4,13	3,00
Fiume						2,47	2,25
Szerbia						0,82	

Forrás: Az intézmény évente kiadott értesítői²⁶

4. táblázat. A diákok szüleinek foglalkozás szerinti megoszlása a püspöki tanítóképzőben (%)

Table 4. Distribution by profession of parents of students in the Episcopal Teacher Training Institution (%)

Szülők	1898/ 1899	1899/ 1900	1900/ 1901	1908/ 1909	1909/ 1910	1911/ 1912	1912/ 1913	1913/ 1914	1914/ 1915	1915/ 1916	1916/ 1917
Tanító	12,79	14,41	23,27	14,75	23,8	20,86	23,8	16,6	22,68	25	22,53
Iparos	39,53	27,02	39,65	25,4	23,8	26,08	22,85	22,8	16,8	15,24	23,93
Földműves	11,62	26,13	12,93	13,11	14,92	19,13					
Kisbirtokos							14,28	11,4	8,4	4,3	8,45
Hivatalnok/ Tisztviselő ²⁷	15,11	11,71	5,17	4,9	8,95	8,69	16,19	13,15	18,48	16,3	16,9
Egyéb ²⁸	20,93	20,72	4,3	9,83	7,46	8,7	10,47	10,52	8,4	11,95	9,85
Magánzó			6,89	16,39	7,46	6,95	5,71	16,6	12,6	13,04	11,26
Szolga			7,75		8,95	6,08	4,76	7,89	6,72	9,78	2,81
Napszámos				15,57	4,47	3,47	1,9	0,87	5,88	4,3	4,22

Forrás: Az intézmény évente kiadott értesítői²⁹

5. táblázat. A diákok szüleinek foglalkozás szerinti megoszlása a Miasszonyunk Női Kanonokrend tanítónőképzőjében (%)

Table 5. Distribution by profession of parents of students in the female teacher training institution of the Notre Dame Order (%)

Szülők	1909/ 1910 ³⁰	1910/ 1911	1911/ 1912	1912/ 1913	1913/ 1914	1914/ 1915	1915/ 1916	1916/ 1917
Földbirtokos ³¹	1,03	1,07	1,07	1,07	0,99	5,8	7,09	6,76
Alkalmazott	2,06	9,67	9,67	6,45	4,95			
Önálló iparos	14,43	11,82	11,82	7,52	6,93	13,22	13,54	13,53
Önálló kereskedő	1,03	2,15	2,15		2,97	3,3	1,93	3,00
Állami tisztviselő	15,46	22,58	22,58	16,12	17,82			
Köztisztviselő	14,43	8,6	8,6	20,43	16,83	20,66	16,77	17,29
Katona/-tiszt	2,06	5,37	5,37	6,45	5,94	2,47	1,93	1,5
Értelmiség	15,6	12,9	12,9	22,6	22,77	14,04	14,19	14,28
Tanár/tanító						15,7	17,41	21,05
Magánzó	11,34	16,12	16,12	11,82	10,9	7,43	3,87	9,02
Nyugdíjas	8,25	3,22	3,22	2,15	1,98	9,09	11,61	5,26
Egyéb ³²	10,3	6,45	7,53	5,38	8,08	8,27	13,29	8,27

Forrás: Az intézmény évente kiadott értesítői³³

A Miasszonyunk Női Kanonokrend képzőjében tanulók szüleinek polgári foglalkozását vizsgálva megfigyelhetjük, hogy az önálló iparosok (11,5%), valamint a tisztviselők (16,5%) mellett az értelmiség (16%), majd azon belül is a tanárok/tanítók (18%) leánygyermekei találhatóak meg magasabb arányban. Ezen kívül pedig érdemes egy pillantást vetni a nyugdíjasok gyermekeinek változó, de növekvő tendenciát mutató arányára, ahol az 1,98% (1913/14-es tanévben) mellett megtaláljuk a 11,61%-ot (1915/16-os tanévben) is.

Összegés

A Pécsi Püspöki Tanítóképző és a Miasszonyunk Női Kanonokrend Tanítónképző Intézetének történetét és az 1890-es évek végétől 1917-ig vizsgálva diákjainak társadalmi összetételét, megállapíthatjuk, hogy mindkét intézmény meghatározó volt a dél-dunántúli régiót tekintve. Elmondhatjuk, hogy a képzőkbe járók szüleinek foglalkozási megoszlásánál nagyobb arányban találjuk meg mindkét esetben a hivatalnokok/tisztviselők, az értelmiség, valamint a tanítók gyermekeit, így az intézmények hozzájárultak ezen társadalmi réteg önreprodukciójához. A leánygyermekes esetében pedig az ott elsajátított ismereteket már a kezdetektől a leendő feleségek/anyák számára is megfelelőnek tartották a társadalom középrétegéhez tartozó családok, melyet szintén alátámasztanak a tanulmányban ismertett adatok.

Jegyzetek

1. Döbrössy Alajos (1896): A pécsi püspöki tanítóképző-intézet történelmének rövid vázlata. Hazánk ezredéves fennállásának emlékére. Nyomatott a Püspöki Lyc. Nyomdában (Madarász Béla). Pécs. 4. old.
2. Szántó Károly (1964): Adalékok a tanítóképzés történetéhez Pécsen, a 18–19. században. Pécsi Szikra Ny., Pécs. 39–40. old.
3. Döbrössy (1896): 6. old.
4. Szántó (1964): 39. old.
5. Borsy Károly (1989): A pécsi püspöki tanítóképző intézet létrejöttének körülményei. In: Sándor László (szerk.): Nevelés- és Művelődéstörténeti Közlemények 1. szám. Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola. Kaposvár. 49. old.
6. Pyrker László egri érsek 1828-ban alapította az első önálló, több évfolyamos, magyar oktatási nyelvű katolikus tanítóképző intézetet Egerben, melyet megelőzőtt a szintén általa 1818-ban alapított szepesváraljai német nyelvű tanítóképző intézet (Németh–Pukánszky, 1999: 363).
7. Borsy (1989): 50. old.
8. Horváth István (2008): A reformkor és a szabadság időszaka. In: Sümei József (szerk.): A Pécsi Egyházmegye ezer éve. Pécs. 145. old.
9. Borsy (1989): 51. old.
10. Uo.
11. Döbrössy (1896): 12., 16. old.
12. Szántó (1964): 46. old.
13. Döbrössy (1896): 71. old.
14. Szentkirályi István (1908): A pécsi Notre-Dame Nőzárda és iskolái. Történeti és Leíró ismertetés. Alapításának hatvanadik évfordulója alkalmából közzéteszi a pécsi Notre-Dame Nőzárda. Pécs: Taizs József Könyvnyomdája.
15. Uo. 11. old.
16. Uo.
17. Rajczi Péter (1989): A Miasszonyunkról nevezett női kanonokrend pécsi róm. kat. tanítóképző intézetének története. 1895–1948. In: Szita László (szerk.): Baranyai Helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár Évkönyve 1989. Pécs, 439–473.

18. Szentkirályi (1908).
19. Uo. 138., 141. old.
20. Rajczi (1989): 441. old.
21. A korszakhatár azért az 1916/1917-es évvel zárul, mivel az első világháború és az azt követő események hatására az intézetek értesítői ettől kezdve hiányosak, majd pedig egy nagyobb hiást követően csak az 1920-as évek második felétől jelennek meg újra, azonban a korábbi időszakokra vonatkoztatva szintén hiányos adatokkal.
22. A Miasszonyunkról nevezett női rend pécsi nevelő- és tanítóintézeteinek értesítője az 1898/99. és 1916/17. tanév között. A Pécsi Püspöki Tanítóképző-Intézet értesítője az 1898/99. és 1916/17. tanév között.
24. Más megyék: Bács-Bodrog, Fehér, Nyitra, Pozsony, Sopron, Győr, Veszprém, Verőce, Vasvár, Vas, Hajdú, Bars, Ung, Arad, Heves, Marostorda, Körös, Pozsega, Stájeró., Morvao, Albánia
25. A Pécsi Püspöki Tanítóképző-Intézet értesítője az 1898/99. és 1916/17. tanév között.
26. A Miasszonyunkról nevezett női rend pécsi nevelő- és tanítóintézeteinek értesítője az 1898/99. és 1916/17. tanév között.
27. 1898/99 és 1899/1900-as tanévnél hivatalnok, ezután tisztviselő.
28. Egyéb: 1900/1901-es tanévtől ide tartozik a bérlő, kertész, rendőr, katonatiszt, kereskedő, vállalkozó, bányász, gyári munkás és uradalmi alkalmazott, addig csak az egyéb kategória létezett.
29. A Pécsi Püspöki Tanítóképző-Intézet értesítője az 1898/99. és 1916/17. tanév között.
30. A Miasszonyunk Női Kanonokrend tanítónőképzőjének értesítőiben ettől az évtől tüntetik fel a szülők polgári foglalkozását.
31. Földbirtokos: nagybérlő 1911/12–1913/14 között, közép- és kisbirtokos 1914/15–1916/17 között.
32. Egyéb: földműves, gazdatiszt, iparos segéd, kereskedő segéd, napidijas, szolga, munkás és az értesítőben is egyéb címszó alatt szereplő kategória.
33. A Miasszonyunkról nevezett női rend pécsi nevelő- és tanítóintézeteinek értesítője az 1909/10. és 1916/17. tanév között.

Felhasznált irodalom

- A Miasszonyunkról nevezett női rend pécsi nevelő- és tanítóintézeteinek értesítője az 1898/99–1916/17. iskolai évről. Közli: az igazgatóság. Nyomatott a „DUNÁNTÚL” Nyomda R. T.-nél. Pécs.
- A Pécsi Püspöki Tanítóképző-Intézet értesítője az 1898/99–1916/17-ik tanévről. Közli: igazgató. Nyomatott a „Dunántúl” Nyomda R. T.-nél. Pécs.
- Borsy Károly (1989): A pécsi püspöki tanítóképző intézet létrejöttének körülményei. In: Sándor László (szerk.): Nevelés- és Művelődéstörténeti Közlemények 1. szám. Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola. Kaposvár. 44–54.
- Döbrössy Alajos (1896): A pécsi püspöki tanítóképző-intézet történelmének rövid vázlatja. Hazánk ezredéves fennállásának emlékére. Nyomatott a Püspöki Lyc. Nyomdában (Madarász Béla). Pécs.
- Horváth István (2008): A reformkor és a szabadság időszaka. In: Sümegi József (szerk.): A Pécsi Egyházmegye ezer éve. Pécs. 141–152.
- Németh András–Pukánszky Béla (1999): Neveléstörténet. 7. kiadás. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.
- Rajczi Péter (1989): A Miasszonyunkról nevezett női kanonokrend pécsi róm. kat. tanítóképző intézetének története. 1895–1948. In: Szita László (szerk.): Baranyai Helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár Évkönyve 1989. Pécs, 439–473.
- Szántó Károly (1964): Adalékok a tanítóképzés történetéhez Pécsen, a 18–19. században. Pécsi Szikra Ny., Pécs, 37–71.
- Szentkirályi István (1908): A pécsi Notre-Dame Nőzárda és iskolái. Történeti és Leíró ismertetés. Alapításának hatvanadik évfordulója alkalmából közzéteszi a pécsi Notre-Dame Nőzárda. Pécs: Taizs József Könyvnyomdája